

AVİM
AVRASYA İNCELEMELERİ MERKEZİ
CENTER FOR EURASIAN STUDIES

DOĞU-BATI ÇATIŞMASININ DİNİ CEPHESİ - SÖYLEDİK.COM.TR - 29.12.2018

Deniz BERKTAY

Blog No: 1
02.01.2019

Söyledik.com.tr (29 Aralık 2018)

Deniz BERKTAY

Ortodoks dünyasının iki önemli merkezi olan Fener Patrikhanesi ile Moskova Patrikhanesinin Ukraynaya kim egemen olacak tartışması nedeniyle birbirleriyle köprüleri attığını ve bu yıl bu nedenle Ortodoks dünyasının tarihindeki belki de en büyük kopuşun yaşandığını daha önce çeşitli makalelerimde yazmıştım. Meselenin sadece dini bir mesele olmadığını, bunun da ötesinde uluslararası politikayı ilgilendiren bir mesele olduğunu, bizzat meselenin aktörleri söylüyor. Nitekim, bu işin başını çekenlerden Ukrayna Cumhurbaşkanı Petro Poroşenko, bunun hem uluslararası politikayla ilgili bir mesele olduğunu hem de Ukraynayı Rus sömürgeciliğinden kurtaracak bir adım olduğunu dile getirdi.

İki hafta önce, 15 Aralık 2018'de, Ukraynanın başkenti Kievde, Fener Rum Patrikhanesinin organize ettiği toplantıda, Ukrayna Ulusal Otosefal Ortodoks Kilisesinin kurulduğu ilan edildi ve yapılan seçimde, kilisenin başına, milliyetçi çizgideki rahiplerden Metropolit Epifaniy getirildi. Şimdi, bu yeni kilisenin yeni seçilen başkanı, yanına Ukrayna Cumhurbaşkanı Petro Poroşenkoyu da alarak 6 Ocakta İstanbula gelecekler ve Fener Rum Patriği Bartholomeos, İstanbulda törenle, yeni kiliseye dair beratını (Ortodoks kilisesinde kullanılan tabirle Tomosu), Ukrayna Ortodoks Kilisesine verecek. Ayrıca, ilerleyen dönemlerde, kilisenin teşkilatlanma çalışmaları sürdürülecek.

Hatırlarsak, bu yılın başlarında, Ukrayna Cumhurbaşkanı Petro Poroşenkonun girişimiyle

Ukrayna Parlamentosu, Fener Rum Patrikhanesine başvurarak, Ukraynada Moskova Patrikhanesinden bağımsız bir Ukrayna kilisesinin kurulmasına yardımcı olmasını istemiş, Fener Patrtikhanesi de, buna yardımcı olacağını açıklamıştı. Bugünkü Ukrayna topraklarının bulunduğu bölge, 1686 yılında, Moskova Patrikhanesinin denetimine geçti ve o tarihten itibaren, Moskovanın ruhani alanında bulunuyordu. 1991 yılında Sovyetler Birliği dağılıp Ukrayna bağımsızlığını kazanınca, Ukrayna milliyetçisi olan bazı rahipler, Moskova Patrikhanesinden ayrılarak, kendi kiliselerini kurdular. Böylelikle ortaya üç kilise çıktı: Bir tarafta, ruhani açıdan statüsü diğer Ortodoks kiliseleri tarafından tartışılmaz kabul edilen Moskova Patrikhanesinin Ukrayna kolu, diğer tarafta, milliyetçi rahiplerin kurduğu kiliselerden Kiev Patrikhanesi ve öte yanda, yine milliyetçi rahipler tarafından kurulan, fakat ağırlıklı olarak ABD ve Kanadadaki Ukrayna diasporasına dayanan Ukrayna Otosefal Ortodoks Kilisesi. Fakat bu son ikisi, Fener Patrikhanesi de dahil olmak üzere, dünyadaki diğer Ortodoks kiliseleri tarafından tanınmıyordu. Ukraynanın bağımsızlığını kazanmasından bu yana, ne zaman Batı yanlısı ve milliyetçi çizgide bir lider iktidara geldiyse (Leonid Kravçuk ve Viktor Yuşçenko gibi), bu iki milliyetçi kilise oluşumunu bir araya getirip birleşik bir Ukrayna Ortodoks Kilisesi yaratmaya ve bu kilisenin Fener Patrikhanesi tarafından tanınmasını sağlamaya çalışmıştı. Rusyaya yakın olan liderler ise, Moskova Patrikhanesine bağlı olan kiliseye destek veriyordu. Ukraynada kilise ile siyasetçiler arasındaki ilişki, tek taraflı kalmadı: Kiliseler de, seçim süreçlerinde, kendilerine yakın çizgideki siyasetçileri destekliediler ve öteki tarafa karşı tavır aldılar. Batı yanlısı kesimlerin zaferiyle sonuçlanan ve tarihe turuncu devrim olarak geçen 2004 yılındaki cumhurbaşkanlığı seçimleri sırasında Batı yanlısı aday Viktor Yuşçenkonun mitinglerine milliyetçi rahipler gelip dualar okurken, Rusyaya yakın olan aday Viktor Yanukoviçin mitingine ise, Moskova Patrikhanesine bağlı olan rahipler katılıyordu. Her iki taraf da, seçimin hak yolu ile şeytani yol arasında geçeceğini söylüyor, yani, bizim adayımıza oy vermeyen, kafirdir, demek istiyordu. Benzer sahneler, 2010 cumhurbaşkanlığı seçimlerinde de görüldü, 2014 yılında Batı yanlısı kesimlerin gerçekleştirdiği ikinci ihtilalde de...

Kiliseler, sadece iç siyasette değil, dış siyasette de taraf oluyor. Moskova Patrikhanesine bağlı rahiplerin büyük kısmı, Ukraynanın AB ve NATOya girmesine şiddetle karşı çıkarken ve AB üyeliğinin geleneksel ahlaki değerleri bozacağını söylerken, milliyetçi rahipler, tam tersine, Ukraynanın baş düşmanının Rusya olduğunu ve ülkenin öncelikli hedefinin AB ve NATO üyelikleri olduğunu söylüyordu.

Ukraynada iktidara milliyetçi ve Batı yanlısı liderler geldiklerinde, bu milliyetçi kilise oluşumlarını birleştirip Fenerden tanıma kararı alma çabasına giriyorlardı, fakat, Ukraynada 2014 yılında Batı yanlısı kesimlerin yaptığı ihtilalden önceki dönemlerde Rusyaya sempatiyle yaklaşan kesimler hem nüfusun önemli bir bölümünü oluşturduklarından, hem de örgütlü olduklarından, Fener Patrikhanesi, Ukraynanın en az yarısının kabul etmeyeceği bir kararı almaktan çekinmişti. Bunun dışında, Ortodoks dünyasının onursal olarak lideri olarak kabul edilen Fener Patrikhanesi ile dünyada en fazla Ortodoks cemaate sahip olan Moskova Patrikhanesinin arasında belli sürtüşmeler olsa da, Fener, Moskova ile bağlarının tamamen kopmasına neden olacak bir karar almak istemiyordu. Ne var ki, 2016 yılında Moskova ile Fener Patrikhanesinin arasındaki ilişkiler başka nedenlerden ötürü (Moskova Patrikhanesinin, Fenerin 2016 yılında düzenlediği

Ortodoks Konsülüne katılmaması gibi) bozulunca, Fener Patrikhanesi, tutumunu sertleştirdi. Ayrıca, Ukraynada 2014 yılında meydana gelen Batı yanlısı ihtilalden sonra Rusya, Ukraynanın Kırım Yarımadasını ele geçirince ve Ukraynanın en doğusundaki Donetsk ve Lugansk il merkezleri Rusya yanlısı ayrılıkçı grupların denetimine geçince, Ukraynada Rusya yanlısı partilere ve Moskova Patrikhanesine en yoğun şekilde destek veren milyonlarca kişi, Ukrayna siyasetinin dışında kaldı. Böylelikle, Ukrayna Hükümetinin denetimi altında kalan bölgelerde, Batı yanlılarının oranı, kendiliğinden arttı. Diğer taraftan, daha önceki yazılarımızda da değindiğimiz üzere, Rusya ile Ukrayna 2014 yılından beridir fiilen savaş halinde oldukları için, Ukraynada Rusyayla bağlantılı kurumları ve Rusyayla iyi ilişkiler kurulmasını savunmak, cesaret isteyen bir mesele haline geldi. Bu etkenlerle bağlantılı bir başka etken de, Moskova Patrikhanesinin Ukraynadaki varlığını savunabilecek olan büyük örgütler ve siyasi partiler (Bölgeler Partisi ve Ukrayna Komünist Partisi gibi), kapatıldı ve Rusya yanlısı kesimler, büyük ölçüde örgütsüz, dağınık, edilgen bir kitle haline geldi. Bu gelişmeler de, Fener Patrikhanesinin Ukraynayı kendi ruhani alanı ilan etmesini kolaylaştırdı.

Geride bıraktığımız Ekim ayında, Fener Patrikhanesi, Moskovanın damarına basan kararlar kabul etti. Buna göre, Fenerin Ukraynayı Moskovanın ruhani alanı ilan ettiği 1686 tarihli karar iptal edildi ve Moskova Patrikhanesinin aforoz etmiş olduğu Ukrayna milliyetçisi rahiplerin üzerindeki aforoz kaldırıldı. Moskova Patrikhanesiyse Ukrayna konusunda tek başına Fenerin karar almaya yetkili olmadığını ve bu konunun ancak bütün Ortodoks kiliselerinin katılacağı bir toplantıda ele alınabileceğini söyledi. İkincisiyse Moskova, kendisinin aforoz ettiği kişilerin aforozunu ancak kendisinin kaldıracağını, Fenerin buna karışma hakkının olmadığını ifade etti. Kısa bir süre sonra da Moskova Patrikhanesi, Fenerle bütün ilişkileri kopardığını açıkladı.

Aralık ayındaysa, Fener Patrikhanesinin öncülüğünde, Kievde düzenlenen büyük toplantıda, Ukrayna Ulusal Otosefal Ortodoks Kilisesinin kurulduğu ilan edildi. Kararı ilk tebrik eden, ABDnin Kiev Büyükelçiliği oldu. Zaten ABDli yetkililer, daha önceden de, kendilerinin Ukraynada Rusyadan bağımsız bir kilisenin kurulmasını memnuniyetle karşılayacaklarını belirtmişlerdi (milliyetçi çizgideki rahiplerin lideri olan Filaret de, geçtiğimiz aylarda ABDye gitmiş ve burada, rahiplerden önce, ABDli resmi yetkililerle görüşmüştü).

Gizlenen Hayal Kırıklığı

Ne var ki, bundan sonra işler, Ukraynadaki milliyetçi rahiplerin beklediği şekilde gelişmedi. Zira, Ukraynadaki milliyetçi rahiplerin tamamen bağımsız bir kilise beklentilerine karşılık, Fener Patrikhanesi, Ukraynada, kendisine bağlı bir yapı kuruyor. Ukraynalı milliyetçi rahipler, yeni kilisenin patrikhane statüsünde olmasını (yani, en üst statüde olmasını) beklerken, Fener Rum Patrikhanesinin kurduğu yeni kilisede, kilise başında, daha düşük rütbeli bir din görevlisi olan metropolit bulunacak. Bundan da önemlisi, Ukrayna Ulusal Otosefal Ortodoks Kilisesinin tüzüğünü Fener Patrikhanesi yazdı ve bu tüzüğe değişiklik getirme yetkisi, Fener Patrikhanesine ait. Evet, kilisenin isminde otosefal, yani bağımsız ifadesi var, fakat Ukrayna Kilisesi içindeki ihtilaflarda, Fener Rum Patrikhanesi, temyiz

mercii olacak. Halbuki gerçek anlamda otosefal (bağımsız) olan kiliselerde Fener Patrikhanesinin böyle bir müdahale hakkı bulunmuyor. Bunların dışında, Ukraynalı rahiplerin Fener Patrikhanesi tarafından verilen tüzüğe aykırı hareket etmeleri halinde, Fener Rum Patrikhanesinin, bağımsızlık beratını geri alma hakkı bulunuyor. Ek olarak, Ukrayna Kilisesinin tarihte yaşamış kişilerden kimleri aziz ilan edeceği, yine Fener Patrikhanesinin yetki alanında olan bir konu (Oysaki mesela Moskova Patrikhanesinin kimleri aziz ilan edeceği gibi konular, Moskovanın yetki alanında olan konulardır.) Dolayısıyla, Ukrayna yönetimi ve milliyetçi çevreler pek gündeme getirmek istemese de, Ukraynalı milliyetçi çevrelerin beklentilerinin aksine, Fenere bağımlı bir yapı ortaya çıktı. Milliyetçi rahipler, onbeş gün önceki büyük kilise kurulunun toplanmasından önce bu konudaki rahtsızlıklarını dile getirmişler, fakat bu itirazları bazı çevreler tarafından pişmiş aşa soğuk su katmak olarak görüldüğünden, itirazlarını geri çekip son anda Fenerin şartlarını kabul etmek durumunda kalmışlardı.

Gelişmelerin Fener Patrikhanesi açısından sonuçları nedir?

Herşeyden önce Fener Patrikhanesi, Türkiyedeki Rum cemaatinin dini örgütü olmanın dışında, uluslararası alanda devlet benzeri bir aktör olarak kendisini göstermeye başladı. Zira, Ukraynadaki kilise tartışması, yazının başında da değindiğimiz ve konuyla ilgili çevrelrin de vurguladığı üzere, dini bir mesele olmanın ötesinde, uluslararası siyaseti ilgilendiren bir mesele. Türk topraklarında bulunan Fener Rum Patrikhanesi, sadece Moskova Patrikhanesini değil, bu kiliseyle entegre olmuş olan Kremlin yönetimine de darbe indirmiş oldu.

Gelişmelerin Fener Rum Patrikhanesi lehine olan en önemli bir sonucu da, Fenerin Ukraynada ismen bağımsız, fakat fiilen kendisine bağlı bir kilise teşkilatı kurarak, sadece İstanbul ve Gökçeadadaki birkaç bin Rumun değil, milyonlarca Ukraynalının doğrudan ruhani merkezi olduğunu ortaya koydu. Fakat Ukraynada kaç milyon kişinin bu yeni oluşumu destekleyeceği, kaç milyon kişinin ise Moskova Patrikhanesine bağlı kalacağı, önümüzdeki aylarda netleşecek.

Bunlara ek olarak, Ukrayna yönetiminin girişimiyle, Ukraynadaki bazı tarihi kiliseler, doğrudan doğruya Fener Patrikhanesinin yönetimine verildi.

Peki, Moskova Patrikhanesi açısından sonuçlar nedir?

Öncelikle şunu vurgulayalım ki, Rus Ortodokslarının hac merkezi olarak kabul ettiği Kiev Peçersk Manastırı gibi dini bölgeler, Ukraynada bulunuyor. Bunun dışında, Moskova Patrikhanesi, dünyanın en büyük Ortodoks cemaati olmakla övünüyor, fakat cemaatinin en az üçte biri, Ukraynada. Şimdi Ukraynada Moskova Patrikhanesine bağlı olan cemaatlerin önemli bir bölümü Moskova Patrikhanesinden çıkıp da Fener Rum Patrikhanesinin egemenliğine girerse, bu durumda Moskovanın en büyük Ortodoks Kilisesi olma iddiası da, ağır bir darbe almış olacak. Onunla birlikte, bu kiliseyi iç ve dış politika alanında kullanan Kremlin yönetimi de darbe yiyecek.

Yeni kilise, devlet kilisesi mi olacak ve devletin tavrı ne olacak?

Bu soruyu ben, doğrudan doğruya, Ukrayna Cumhurbaşkanı Petro Poroşenkonun iki hafta önceki yıl sonu basın toplantısında ona sordum. Cumhurbaşkanı Poroşenko, devletin bu yeni kiliseye hiçbir şekilde karışmayacağını, bu kilisenin devlet kilisesi olmayacağını söylüyordu (oysa, bu kilisenin kuruluşundaki çabalarını ve bunu seçim kampanyasında kullanacak olmasını bir yana bıraksak bile, yeni kilisenin kuruluş beratını almak üzere, yeni kilisenin metropolitiyle birlikte, 6 Ocakta İstanbula gelecek). Ben de ona, Rusyada da Moskova Patrikhanesi devlet kurumu niteliğinde değildir, fakat Rusya Anayasası, Moskova Patrikhanesinin özel öneme sahip olduğunu vurgular. Ukraynada da böyle bir şey yapmayı planlıyor musunuz, diye sordum. Bana cevaben, kendilerinin Rusya yönetimi gibi davranmayacağını ve bu yeni kilisenin, diğer kiliselerle tamamen eşit statüde olacağını söyledi. Ancak, işin bir başka yönü var: Moskova Patrikhanesinin Ukrayna kolu, Moskova Patrikhanesinin Ukrayna Ortodoks Kilisesi olarak adlandırılıyordu. Poroşenkonun bu basın toplantısını takip eden hafta, onun partisinden milletvekillerinin sunduğu ve parlamentoda kabul edilen tasarıyla, bu kilisenin adını değiştirmesi ve Rusyaya bağlı olduğunu vurgulaması şartı koşuldu (yani, dini alanda değişiklikleri benim sorduğum şekilde anayasa düzeyinde yapmasalar da, yasa düzeyinde yapmış oldular). Buna ek olarak, Moskova Patrikhanesinin Ukrayna kolu, devlet yöneticileri ve iktidara yakın yayın organları tarafından, Rusyanın beşinci kolu olarak gösteriliyor. Kiliselerden birinin resmi ağızlardan milli kilise, ötekinin ise beşinci kol olarak gösterildiği bir ortamda, kiliselerin eşitliğinden ne kadar bahsedileceği, ayrı bir konu. Ukraynada iktidara yakın çevreler, Moskova Patrikhanesine mensup olan pek çok cemaatin, Fener tarafından tanınmış olan yeni kiliseye geçeceğini umuyor. Nitekim, yeni kilisenin kuruluş toplantısından bu yana, bazı cemaatler, bu yönde kararlar almaya başladı. Bunun ne kadar kitlesel, yaygın bir eğilim olacağını, yine önümüzdeki aylarda göreceğiz.

Meselenin başka bir boyutu da, Fenerin bu adımı, diğer Ortodoks kiliseleri tarafından tanınacak mı, tanınmayacak mı? Ortodoks dünyasındaki ondört kiliseden bazıları Fener Patrikhanesine, bazıları ise, Moskova Patrikhanesine yakın bir tutum sergiliyor. Moskovanın böyle bir kararın ancak bütün Ortodoks kiliselerinin katıldığı bir kurulda alınabileceğini söylemesine rağmen Fenerin tek başına attığı bu adım, diğerleri tarafından desteklenecek mi, bunu da önümüzdeki günler gösterecek.

Meselenin bir diğer boyutu da, Ukraynanın iç ve dış politikada nereye gideceği. Zira,

Moskovadan ayrılıp Fenere bağlanma konusu, Ukraynada beş yıl önce meydana gelen ihtilalden sonra iktidara gelen milliyetçi ve Batı yanlısı yönetimin Ukraynanın kültürel, siyasi ve ekonomik alanlarda Rusyayla bütün bağlarını kesip her alanda Ukraynayı Batıya entegre etme çabalarının bir parçasını oluşturuyor. Bu Batıya katılma çabaları halkın geneli tarafından ne ölçüde destekleniyor, bunların cevabını da, mart ayında yapılacak olan cumhurbaşkanlığı ve sonbaharda yapılacak olan parlamento seçimlerinde alacağız.

http://soyledik.com/tr/makale/7727/dogu-bati-catismasinin-dini-cephesi--deniz-berktay.html

Yazar hakkında :

Atıfta bulunmak için: BERKTAY, Deniz. 2026. "DOĞU-BATI ÇATIŞMASININ DİNİ CEPHESİ - SÖYLEDİK.COM.TR - 29.12.2018." Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), Blog No.2019 / 1. Ocak 02. Erişim Kasım 22, 2026. https://www.avim.org.tr/public/index.php/Blog/DOGU-BATI-CATISMASININ-DINI-CEPHESI-SOYLEDIK-COM-TR-29-12-2018

Süleyman Nazif Sok. No: 12/B Daire 3-4 06550 Çankaya-ANKARA / TÜRKİYE
Tel: +90 (312) 438 50 23-24 • **Fax**: +90 (312) 438 50 26
@avimorgtr
https://www.facebook.com/avrasyaincelemelerimerkezi
E-Posta: info@avim.org.tr
http://avim.org.tr

© 2009-2025 Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) Tüm Hakları Saklıdır